

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gaudendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1664

Tractatus III. Vt autem opinio, quam de Dei Providentiâ animo fixam
habere debemus, magis augeatur: ostenditur eum etiam minima quaeque
& vilissima, vti nobis quidem videntur, dirigere, & Providentiâ ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-13517

TRACTATUS III.

Delectasti me Domine in facturâ tuâ, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quàm magnificata sunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. *Psal. 91.*

Vt autem opinio quam de Dei providentiâ animo fixam habere debemus, magis augeatur: ostenditur eum etiam minima quæque & vilissima, uti quidem nobis videntur, dirigere, & Providentiâ suâ complecti.

P R O O E M I V M.

Ecdū arcana Dei mysteria ita peruestigauimus, vt non abyssus infinita adhuc restet perlustranda. Tantū enim adorandum Sanctuarium Dei quasi cursim inspeximus: quæque oculis ob magnitudinem splendoremque maximè patebant, cælestia Artificis diuini instrumenta, corpora inquam cælestia admirabundi suspeximus. Iam verò id satis constat, obscurum conclauē subito ingredienti, nihil admodum apparere ex his quæ isto atrio sunt disposita: diutiùs vero immoranti plura semper sese offerre, paulatimque fieri magis conspicua. Ita prorsus accidit, arcanum illud diuinæ providentiæ sanctuarium subeuntibus. Primò aspectui omnia adhuc obscura sunt, & maiora tantū illustrioraque, sic quasi per nubem conspicienda sese offerunt. Ideo præclariora tantū instrumenta in manus cœpi, oculisque adhuc caligantibus perlustraui; & quod solū potui, sum admiratus. At verò, cū diu immoratus illud quoque conspexi, tam ingentia, tam præclara instrumenta, mi-

nimis

nimis etiam quæ sub Luna sunt reculis dirigendis adhiberi; tum verò exclamaui, *Nimis profunde factæ sunt cogitationes tuæ.* quis hoc credidisset? istud quidem mihi persuadere conabatur humana Philosophia, ea quæ hîc contingunt casum ferre, fortunamque moderari: neque nêris intemperiem, neque animalium vitam mortemue, neque terræ vicissitudines, diuinæ curæ subiacere, utpote quæ tantâ maiestate prorsus indigna sint: at verò cum omnia cæli instrumenta ad hoc dirigi & disponi video, ut sublunaribus dirigendis Artifici deseruiant & ad manum sint, tum verò *Confessus sum tibi Domine, quia terribiliter magnificatus es.* Hoc itaque iam ago, ut existimationem quam de Deo concepimus, magis augeam. Ostendam liquidò, non ingentium modò, quæ toto cælo vagantur corporum, curam gerere præstantissimum artificem Deum, verum & minimis etiam rebus attentissimum inuigilare: neque adeo hoc esse indignum Deo, ut etiam hunc in finem, totam cæli symmetriam composuerit, & attemperarit.

S. I.

Extam constanti & uniformi celestium corporum situ & circumuolutione, Philosophi Ethnici, unum tantum esse summum Deum & gubernatorem collegerunt. & hoc quidem rectè.

A maiorii corporum consideratione, ad minorum etiam expensionem descendendum est.

QUOD si ingentium machinarum, instrumentorumque quæ in *Sanctuario Dei*, hoc est in arcano illo gubernatoris nostri conclauui utcunque conspeximus & verò etiam suspeximus, sola consideratio; eorumque sic quasi per nubem conspecta præstantia, ingentem quandam admirabilemque de eccellente artificis mente opinionem ceperit concitare; operæ pretium me facturum existimo, si in minora quædam, quæque quia iis assueuimus minùs æstimantur, oculos mentemque referamus. ex quibus profectò illud consecuturos nos video, ut maiorem adhuc ex iis admirationem opinionemque Artificis conceptuti sinus animo; unicum sanè Tranquillitatis omnis ut dixi fundamentum; ac propterea omnibus ingenij viribus, animo, tranquillius ut sis, altissime infigendum.

Certè

2. Certè ea quam hactenus proposui, attentè cælestium corporum inspectio, stupendus ille tantâque arte dispositus planetarum, stellarumq; ordo & situs, æquabilitas & constantia in cursu tam vario tam diuturna sibi que semper similis, influxuum verò effecta tam diuersa, tam necessaria, tam iucunda, totique atmospheræ tam accommoda, ita gentilium quoque oculos animosque suâ præstantiâ perculerunt, vt quamuis in ordinem omnia redigere, omnia ingenij sui viribus conarentur expendere & dimetiri, illud tamen statuerint, mentem aliquam existere necesse esse, hoc est, ni fallor supremum Deum, cuius arbitrio & designatione, hæc quæ oculis videbant, tam aptè concinneque, tam ad numeros omnes exactè fuere composita, & verò etiam disposita.

3. Quamuis autem planetis singulis, & orbibus, quibus diuersum inesse motum perspiciebant, singulos etiam diuersosque genios affigerent, hoc est minores vt ipsi appellabant Deos (Angelos diceremus nos) eorum cursus qui temperarent, machinæque quisque suæ conseruandæ & obseruandæ attenderent; illud tamen etiam rectè colligebant homines acutissimi, fieri minimè potuisse, vt tanta proportio, tanta symmetria, tanta tamque accurata coniunctio & ordo seruaretur tot annorum euolutis iam spatiis, sine vllâ dissentione, concussione, aut incurso impactorum inter se corporum, tantâ tamen properantium celeritate; nisi vna & verò vnica esset Mens, cuius ingenio omnia fuerint expensa, arbitrio disposita, & tandem imperio perfecta; ac deinde genis tradita, gubernanda tamen non suo genio, sed secundùm Mentis illius vnica ac supremæ æternas leges.

Ex cælestium instrumentorum symmetriâ, gentiles collegere, vni esse omnium moderatorem Deum.

4. Rectè collegerunt id Philosophi; Vnicus sit oportet qui dirigat omnes, vbi agunt plures; & quo plures sunt qui agunt, eò maior vni tribuenda est auctoritas; ne dum non vnus agere satagit, turbentur, & sic frustra laborent omnes. Certè dum magnificentum quoddam erigendum est ædificium, quisque opifex artem exercet suam: & rusticus quidem fundamento iaciendo terram excauat; latomus ordine ad libellam componit lapides, quos ad rectos angulos lapicida detruncauit: anchoras autem cæteraque ferramenta ferrarius adaptat faber. cum carpentarius trabibus tigillisque decurtandis & dedolandis totus incumbit, quisque suo intentus operi. Quòd si verò quis curiosus inquirat, ecurrat

Probatu eos rectè id collegisse.

fores quidem non longiori tractu fossas eruderent, latomi non altiùs muros educant, cur hæc quæ dantur, non verò alia à lapidibus saxa excipiant, cur eo loco columnas figant, cur columnæ ad istam non verò ad aliam reducantur figuram, cur trabes ad talem longitudinem decurrantur? si id illi reponas, murorum interuallo ut conuenirent, latomos ad eam & non ad aliam mensuram muros eduxisse; rogabit illico, quid quæso causæ sit, cur carpentarius suam operam cæmentario potius, quam suam hic illi accommodet? Atque hinc quidem rectè conficiet, alium quendam esse cui pareant singuli, & cuius industriam omnes dirigantur. Neque qui tot tamque diuersa inter nauticos homines munia contemplatur, hos quidem vela substringere, alios expandere; rudentes hos attrahere, remos expedire alios; hunc assidere clauo, hunc bolidem dimittere, illum altitudinem Solis quadrante annuloue excipere; alium vento, alium inuigilare clepsydri; minùs euidenter conieciet, non pro cuiusque libitu hæc ita fieri, verùm Magistri alicuius, & quidem vnus arbitrio, tantum in tam dispari labore stare consensum.

*Si enim
plures ef-
sent, sub
vno mode-
ratore non
dependetes,
aut nun-
quam exci-
tisset hac
rerum ma-
china, aut
eius peris-
tet.*

Hæc sane argumentandi methodo, olim Philosophi in vnus omnia dirigentis Dei cognitionem fuere delapsi. Nam ut ita foret, & vnus quidem genius, minorue Deus (Angelum dicamus nos) Solem efformasset, Lunam alter, alter Iouem aut Saturnum, alij astra cætera cælorumque orbes, singuli singula efformare potuissent, atque si ita vis etiam efformassent; quo pacto fieri potuit, ut eam quisque magnitudinem obseruaret, quæ corporibus omnibus inter sese aptandis sigillatim conueniret, nisi vnus designatione singula rite determinentur? Hoc verò si non fiat, en quanta illico, minores inter Deos subortura est contentio, quanta rixæ, bella quam atrocia? nemo enim de iure suo quidquam concederet, nec vllam pateretur in suo opere mutationem. Certè minor ille Deus seu genius Lunæ opifex contendere potuisset, opus suum non vique adeo deprimi debere, ut postremo loco & terris proximo statuatur; non adeo esse deforme, ut non in ipso firmamento figi possit inter alia astra conspicuum. Solis vero genius id volet euincere, ut saltem non infra Iouem, edentulumque Saturnum detrudatur, neque lucidissimum sanè sidus præ plumbeo obscuroque debere contemni. Rursus conqueretur cur suus planeta, tantâ celeritate non sine offensionis

offensionis periculo impellendus sit, vt vno absoluat anno cursum, quem tardipes ille, veterosusque senecio Saturnus inquam, non nisi triginta statuat annis conficere? quid, quod non leuis hic rursus Lunæ genio detur conquerendi ansa, vt quæ viginti nouem diebus vastum illud iter cogatur absoluere, quod Sol anno vno, Saturnusque triginta pro suâ commoditate lentus legit; cui libeat, inquit, ita gyrare æternitate vt sic dicam totâ, ita circumferri, ita rotari, toties oriri, toties occumbere, toties lumen amittere, toties vmbra terræ subire, toties Soli se opponere, toties eclipsum pati? patiantur hæc qui volent, ego certè non feram, non patiar. En nonne hæc ampla, & quidem iusta contentionum est materia? & nisi quis vnus omnibus imperet, quis turbatos animos sedabit, quis rebus cælestibus modum ponet? Profectò bella oriri, mutuisque odiis perire, minores illos Deos necesse est; cælestiaque illa corpora, mutuâ inter se collisione & arietatione detergeri, & labefactari. Minimè igitur tot inter bella, animorumque dissensiones, tot iam annorum millibus stetit stabilis illa cælorum astrorumque harmonia, nisi ad vnus imperium nutumque attemperata.

Hoc inquam filo ducti Philosophi, ad agnitionem vnici Dei, cuiusque arbitrio & Prouidentia cælorum orbis dirigantur, deuenere.

§. II.

Non rectè tamen voluere Philosophi Dei Prouidentiam ad sublunaria sese non extendere

6. **E**T hætenus quidem rectè ratiocinando prouecti sunt Philosophi, illud tamen perperam inter sua dogmata statuere, quod cælis tantummodò diuinam affigentes Prouidentiam, ad sublunares res eam descendere, minimè sint passi, errore si vel rationem solam spectes, sanè grauissimo. Aristoteli dogma tam futile adscribit D. Ambrosius, *Aristoteles*, inquit, *asserit vsque ad Lunam, eius descendere prouidentiam*, quod quidem Epicuræis ita placuit, vt expansis illud brachijs sint complexi. Pugnans illi Deum, vt sanè cælestia moderetur corpora, minora tamen hu-

Non rectè tamen statuerunt Philosophi Deum sublunaria non curare.

militioraque, nubes puta, aërem, terram, iisque contenta animalia, non esse ei curæ sed contemptui.

*Primo
quia id indecens Deo
in multis.*

Et hoc quidem primo, quod sanctissimum illud venerandumque Numen, vilissimis, quæ passim in atmosphæra conspiciuntur, rebus applicare absolum planè sit, indecens & indecorum. Quid enim? non hominibus dico (& tamen quid sunt homines, nisi abiecta & terrena animalia) sed vermibus, sanguisugis, mufcis, vespis, ranis, muribus, & serpentibus, ut alia fetidissima fileam corpora, diuina se Mens admoueat, quibus ne manum quidem suam homo quis honestior, sine fastidio possit applicare? putida sunt hæc, & exilia nimis, & tantâ reuerentiâ prorsus indigna. Neque ea quæ toti regno à Rege aliquo impendenda sunt studia, culinæ fordibus, aut felibus enutriendis, nisi à fœcorde & ignauro homine adhibentur.

7.

*Secundo
quia nimis
exigua sunt
pleraque
tanta m-
ti.*

Deinde an hoc non ridiculum, ut credamus supremam illam intelligentiam, minutissimis reculis attendere? nam si hoc ita est, certè ventos etiam nubeculasque minimas, neque has tantum, sed & folia, arenulas, quinimo & atomos eum obseruare, imò & numerare necesse est, oculisque prosequi cum vento auferuntur, quò tandem decidant, quò quiescant loco. Et an hæc sunt studia digna Deo? quis id ferat, qui tantum Numen veneratur?

8.

*Tertio
quia in
humano
quoque
multa sunt
indigna
Dei promi-
sentia.*

Tertio denique, si saltem inter sublunaria, humanas res eius curationi subiectas contendis; præterquam quod homines ipsi, non sint occupatio digna Deo, an verò tam feliciter cum rebus humanis agitur, ut Deum iis sese impendere sit credibile? an ea esset tamque iniusta diuitiarum in improbos quoque facta elargitio, proborum verò ea indigentia; horum depressio tanta & contemptus, illorum verò tantus fastus & potentia, si ista à Numine aliquo pio & iusto rerum moderatore regerentur? denique si humanis rebus modum poneret Deus, an hoc pateretur, contemni se passim quotidie, & imperata despici summo certè Diuinitatis suæ despectu & iniuriâ; quam tamen à se auertere & amoliri in manu suâ sit? Quid pluribus opus est? profectò, humano hæc omnia ingenio geri, hominumque pro suâ improbitate quilibet audentium arbitrio, aut certè casu & fortunâ sic ferente contingere, manifestum est.

9.

*Verum su-
peruacua*

Et hæc quidem sunt blasphemæ voces, eorum quibus Deum esse,

10.

esse,

esse, aut non esse perinde est, imò quibus diuinum Numen superuacaneum est, aut potius odiosum: hominum inquam quam *quorum Deus venter est, qui terrena sapiunt*, quique insanis vocibus illud itentidem impiè occlamant *circa cardines celi perambulat*, iis dirigendis, totus quantus est, impeditus Deus; item *celum celi Domino, terram autem dedit filiis hominum*, eam nempe profuâ libidine, summoque Numinis, cuius præstantiam verbis extollunt, cum contemptu, inculturi post hac, & pudendis sceleribus impleturi.

hac honoris diuini cura ingens blasphemiam est.

11. Verùm cum ad singula respondere non possim hodie, certè ea quæ liberum hominis arbitrium, fortunæque vicissitudines spectant, non attingam modò: illud tantum persequi est animus, quod de rerum ut ipsi dicunt vilissimarum curâ, tanquam Deo indignâ, insanè & putidè, imò impiè obganniunt. Et primò quidem, ut Ethnicum hominem impietati tantæ opponam, lubet generalem quandam Simplicii verbis adhibere responsionem; quam deinceps singulari, magisque instituto sermone accommodatâ ratiocinatione prosequar.

Probatur id responsione generali Simplicii.

12. Quod si Dij, inquit Simplicius, rebus non consulunt aut prouident, aut quia non possunt non prouident, aut quia nolunt. iam si quia non possunt, id fit aut propter magnitudinem rerum humanarum Dei potentiam excedentium; aut ob paruitatem & vilitatem, prouidentiam effugientium. Si cum possit, non vult, aut ob delicias & ignauiam eas negligit: aut rursus quod ob paruitatem & vilitatem, quamuis possit, eas aspernatur. Cum autem generalis diuisio sit huiusmodi, interim ad omnes eius sectiones sic dicendum.

13. Cum tale sit Numen quale descriptum est, cognitione præditum exquisitissimâ, & potentiâ firmissimâ, & voluntate optimâ, & omnes res à se producat, nec ignorat res à se conditas esse curandas (qui stupor ne in stupidissimas quidem pecudes cadit, nam ille quoque suos curant fetus) neque ob magnitudinem relinquet, quæ enim maior erit res conditore suo? Neque ut viliores quàm que curentur, aspernatur, nam si tales erant, cur omnino condebantur? At nec voluntas eius est accusanda, quasi ob delicias & socordiam eas negligat: hominum enim isti affectus sunt, nec omnium sed non proborum; cum ne pecudes quidem ita delicate sint & ignaue, ut fetus suos negligant. Neque verò tanquam viles eas contemnit, quas condere non est dedignatus. Sic nullo modo fieri potest, quin Deus consulat rebus à se conditis. ita

Simplicius, ille doctissimus Epicteti commentator, concisè, vere & piè.

Deinde
particulari
petuà ex
sine ob què
caelestia
corpora sūt
formata.

Iuuerit tamen altius hanc rem prosequi, diuinumque honorem defendere, quem omnis religionis osiores impetunt & profligant, venerationis maiestatisque diuinæ, callido sub prætextu. Et vt iam quidem nihil de infinita Dei sapientia dicam, de qua Tractatu proximo prolixior mihi instituendus est sermo: dicam amabo te, quâ fronte Deo sublunarium rerum administrationem & curationem audeas detrahere, quasi caelestium corporum globis disponendis & dirigendis satis superque impedito, hoc illi nempe opus, hanc curam incumbere; cum hæc ipsa corpora non alio fine molitus sit, quam vt per ea tanquam per apta instrumenta, totam quam incolimus sublunarem regionem, incolasque beneficiis repletet vt naturæ auctor, & rectè vt beneficus Pater administraret? Non satis intelligo, quo pacto Aristotelis ingenium & ratiocinatio in Lunâ haerit, quidue homini ingeniosissimo in mentem venerit. Attendite si placet ea quæ dicturus sum, ingerent ea paulatim rectam quam de Deo habere conuenit opinionem: quam vt bene firmauero, consecutus sum omnia.

§. III.

Deum non caelestia tantum sed & sublunaria, & quidem minutissima quæque curare, probatur ex ipsâ caelestium corporum constructione & sine.

Progetur
hac ratio,
certe corporum
caelestium
constructio &
motus propter
se non est, sed propter
sublunaria.

AGedum ergo Philosophæ, quisquis es, quid dicis? caelestia corpora curare Deum, sublunaria non curare. Videamus porro, quam id rectè concluditur. An ergo caelos, caelorumque cursus tam varios, Astraque idcirco esse autumas tu, vt essent in rerum naturâ tantum, an verò vt ad alium referrentur finem? Certè si motus omnis, prout hi ipsi Philosophi cum Aristotele statuunt, finis est quies, continua illa caelorum circumgyratio, tot iam elapsis annorum millibus, finem suum non obtinuit, neque obtinebit porro, donec hic quem videmus naturæ perstabit status. Ad alium itaque refertur finem, orbium illorum continuus

nus motus. Neque iam opus est illud longius prouehere, cum & ipse finet id fateantur, & verò experiētiā satis constet, quantum in his sublunariis per altiores illorum corporum influxus, mutationis accidat: quod vel solæ noctis, & diei, hyemis æstatisque accessus recessusque, maris vicissitudines, & corporum in pleniluniis, & aliis Lunæ planetarumque affectionibus, mutationes luculente testantur. Nimis clara res hæc est, quam vt longius deducatur.

16. Id verò iam vrgeo; an hoc rationi consonum credis tu, Deum Providentiæ suæ thesauros impendere cælestibus illis corporibus ordinandis, ad ea verò non attendere, propter quæ ea ipsa corpora & confecta, & hoc quo videmus ordine situque sunt disposita? Hoc enim verò persuadeat mihi quis, nauclerum artis suæ instrumenta curare, quibus in areano suo, prout explicui, conclauis vtitur, totumque eius studium in hoc consistere, vt Astrolabia, quadrantes, compassum, regulas, cæteraque rectè in suos gradus minutaque diuidat; acus nautica accuratè ad magnetem & ex arte sit astricta; alia verò armamenta nautica non expendere, neque velis, neque rudentibus, neque remis, neque clauo, neque ad eò vectoribus epibatisque vllò modo attendere; cum tamen in horum vsum directionemque instrumenta illa constet esse confecta? Solem, Lunam cæterosque planetarum orbis conficit Deus, terræ fœcunditatem vt det; pluuiam, grandinem, nixes, frigus, caloremque suo quæque tempore vt induceret; animantibus procreandis alimenta vt suppeterent, gramine humum, hortos floribus, foliis fructibusque frutices & arbores vt conuestiret; interea terræ non aduigilat, omnia permittit casui; nascantur, non nascantur animalia; alantur, an pereant parum ipsi pensi est, modò circa cæli cardines rectè peragantur omnia. Quis id credat, nisi aut cui mens sana non est, aut est peruersa?
17. An non id saltem perspiciatis, si quidquam luminis vobis est super, instrumenta cælestia tantâ arte distribui, & tanto ordine composita conseruari, vt hunc quem videtis rerum ordinem in terris disponderet, dispositumque conseruaret? ita sanè cum infanis illis, nimiumque ratiocinio suo tribuentibus Philosophis, exoptulat Deus ipse, teste Iobo. *Numquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terrâ?* ac si dicat; si percipis calorum motus, siderum influxus, Planetarumque discursationes si intelligis,

An ergo
credibile
Deum in-
strumenta
sua curare
tantum, ne-
gligere ve-
ro ea, pro-
pter qua
instrumenta
illa con-
didit

Tract. 2.
§. 1.

Job 38.

gis, nonne illico luce meridianâ clariùs cognosces rationem tantæ machinæ à terrâ dependere, hoc est, non nisi in sublunarium usum & commodum fuisse procreata? & tu interim instrumentis vacare me, *cardines celi per ambulando* deterere & ad præcipuum, cui illa deseruiunt opus, non attendere blasphemus finges?

*Exponitur
absurditas
huius sen-
tentia, in
familiari
artificis
horologia
componitis
compara-
tione.*

Attendite vos si placet Auditores, & insanam Philosophorum collectionem, ex eo quod iam dico, percipite. Quod si artificem magnâ sese industriâ automati, seu holologio quod rotis circumagitur conficiendo impendere videretis; totos dies rotulas in sua membradentesue diuidere, excauare, perpolire: tympana cochleasque rectè disponere, vt dentes dentibus, rotæ rotis correspondeant, mutuosque excipiant & retardent lapsus; omnibusque ritè confectis, tabellam cui inscriptæ horæ, manumque quæ eas designet extrinsecus affigere, supernè vero æs campanum erigere, malleumque imponere, qui quot horas, totidem ictibus prodât; denique iusta pondera diu expendere, & tandem appendere, quibus automa totum, tota inquam machina, certo ordine & debitâ celeritate moueatur. Quis, inquam, hæc oculis suis perspiciens, si modò præter oculos, mentis habeat aliquid, istud sibi persuaferit, non aliò spectare hæc omnia ex artificis mente, quàm vt rotulæ circumferantur, neque alium habere finem? horæ autem an designentur ab indice, aut à malleo campanæ incumbente proclamantur, an non; & quæ designantur, an designentur rectè, horane audiatur tertia cum sit duodecima, nihil id quidem curate artificem; cui id nisi parùm fano imponetur? Tamen, inquires, semper artificem video rotulis adhibere manum mentemque: iam pondera attrahere, iam minuere, iam augere, iam denticulos abradere, limare, perpur-gare, campanulæ verò horisque, ne digicum quidem adhibet, aut si adhibet certè id quidem facit admodum perfunctoriè. At verò vir minimè male, non attendis idcirco rotis ponderibusque tantum studium adhiberi, quòd ab his omnis companulæ sonantis, & maniculæ horam indicantis directio dependeat? Nisi fortè tam sis amens, vt malleum suâ sponte se mouere credas, ictusque quotlibet, & quot ei in mentem venerit, campanæ imprimere, horasque pro vt casus tulerit, indicem demonstrare.

*Qui non
tantum ro-*

At vero dices, demus sanè, ad horas integras dirigendas ar-
tificem

18.

19.

tificem attendere : illud tamen minimè credo, semihoras quòd curet, aut quadrantes; exiguæ hæ sunt minutia, neque dignæ satis quibus ingenium istud attendat, quod rotulis tam egregiè accurateque conficiendis rectiùs impenditur, quam quadrantium exprimentorum anxiam & parum vtili curâ. Quid enim? an tanta res est quadrans, vt illi totam impendat machinam, artemque suam?

tarum, & horarum, sed & quadrantium & minutorum exactam rationem habet.

20.

Næ tu profecto automatatum imperitus es, ista qui loqueris! ignoras sanè quod sit automatis illius horologiique officium & finis: quin imò, quo peritior est artifex & exactior, eò minimarum etiam rerum, quæ machinam totam constituunt, maiorem habet rationem, conscius in minimis totam consistere machinæ elegantiam & perfectionem. Idcirco non horas modò & quadrantes, sed & minuta singula exprimere, in votis habet. neque verò minoris molis est & artis, quadrantem vnum minutumque exactè horologio determinare, quam horam diemue integrum: imò illud conficere, maioris artis est.

§. IV.

Deum vero caelestibus corporibus veluti instrumentis vti, ad sublunarium curationem, expenditur, & declaratur.

21.

R Vdem sane obscuramque quamuis, aliquam tamen diuinæ industriæ, quam in procurandis rebus sublunaribus Deus adhibet, imaginem exposuimus: quam si Aristoteles non intellexit, aut potius intelligere si noluit, magno tamen ea nobis erit vsui, vt curam quam rerum omnium, humanarumque potissimum, gerit Deus, liquidò cognoscamus. Verùm humana non attingentes modò, ea quæ terræ, terrenarumque rerum curam spectent, tantummodò exponemus.

Ostenditur quod caelestia, corpora, sublunaria sunt instrumenta.

22.

Certè si res omnes prout in hâc atmospharâ obueniunt, tantummodò oculis contemplerur, vicissitudinem inquam aëris, ventorum inconstantem rabiem, pluuias, grandinem, niues, glaciem, calorem, frigus, dies noctesque, & has quidem modò breues, modò longas, modò mediocres, obscuras modò, modò sublustras: rursus, anni tempestatem & temperiem ad eò diuer-

Qua sit singula seorsim species, casu credes accidere omnia.

H

sam;

fam ; & nunc quidem arbores fruticesque, in flores & folia calices suos expandere, quibus decentissimè quasi vestiuntur; nunc vero denudari vestimentis omnibus ornamentisque spoliari, sic vt non nisi squallida extendant brachia, luridos stipites & siccos ramos : item animalium distinctionem ; dum alia quadrupedia terram occupant , aërem alia circumuolitant , alia vndis incubant , alia denique intra terræ, quam reptando radunt, viscera sedem ponunt : hæc vero omnia & singula, modò nidos construere, modò generare, modò pullis vndique alimenta conquirere, modò sedes etiam gregatim mutare : hæc inquam si superficie tenus tantum aspiciamus, certum est puerorum instar, qui horas mallei campanæque repetitis ictibus indicari audiunt, artisque omnis quæ in rotis est, ignari sunt interim, illico exclamaturos nos, hæc quidem omnia casu euenire : noctem esse quia nox est, æstatem quia sic contigit, pluere quia sic cecidit, res ire prout eunt, & quòd eant casu fortuito, & sic quasi temerè.

*Sin verò
ordinatam
verum, et-
iam mini-
marum ori-
ginem &
interitum
attendis,
artificem
illico sum-
mum ad-
miraberis.*

23.
Verum qui penitiùs altiusque rem considerat, omnemque rerum ordinem vicissitudinumque symmetriam attendit ; & quidem hyemes æstatesque in orbem ire, seseque per veris temperiem, autumnique humores statis temporibus excipere ; noctes & dies certis fixisque interuallis minui & augeri : frigora, caloresque per vices imperium tenere & sibi inuicem prædominari : animantia & volucres, suos habere præfixos terminos, quibus nidos summâ arte construant, pullos excludant, foueantque : arbores autem & plantas id veluti persentiscere, ecquando calices floresque fas sit protrudere per naturæ leges, idque non ante præfixum tempus moliri audeant aut possint ; rursus quamdiu folia sustentare, & quasi manu tenere, quando verò ea debeant manumittere, & sub terras vires contrahere, extendendis radicibus nouisque quasi suppetiis conquirendis : insecta denique ipsa, ne sim infinitus, muscas, culices, locustas, cynifesque certis prodire temporibus, certis agere, certis occumbere : atque hæc omnia suis euenire tempestatibus, suis esse, suis redire, idque iam tot annorum non interrupto lapsu, modoque ferè semper simili & eodem : quid qui eiusmodi cogitationibus mentem implet, exclamare poterit, nisi magnificum illud Dauidis, quòque omnia continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis*, magnus omnino

omnino artifex, qui tantam varietatem, sine vllâ totius machinæ, artisque varietate, inter se committit, continet, & moderatur.

*Probat
autem, ad
hac produ-
cenda, ca-
lestia cor-
pora adhi-
beri.*

24. Magisque percellor, & in eâ quam de Deo concipere incipio existimatione confirmor amplius, quod artificium obscure saltem intelligam, illudque percipiâ *Cæli ordinem è terrâ rationem petere*, cum videam liquido, ea non nisi sublunaribus rebus aut procreandis, aut fouendis, aut permutandis deseruire; & in hunc finem à Deo quasi instrumenta applicari, sicut rotularum lapsus horologio dirigendo. Illud enim certum est & manifestum, quod si Solis tantummodò Lunæque cursus sisterentur, vnoque starent fixi loco, totam illico inuertendam esse imò subuertendam terræ machinam, omnem illico perituram Vniuersi symmetriam. Nam præterquam quod alteri hemisphærio perpetua nox incumberet, quæ frigore & obscuritate, totum illum terræ tractum redderet inhabitabilem; illa certè spheræ dimidia pars, cui Sol perpetuò directus immineret, parum foret animalium vsibus accommodata, & quæ plerumque foret sterilis. Regiones enim illæ, quæ proxime Soli subiacerent, radiis caloreque adustæ, & in puluerem redactæ, nullum frugibus darent locum, animalibus verò ne respirandi quidem facultatem, tantis ignibus ardens aër; remotiores verò à sole pro-uinciæ, perpetuò rigerent frigore, atque adeo habitationi victique minùs accommodæ; aliquæ tantum regiones intermediae, temperatiori fruèrentur aurâ; sed hæc terræ portio, tantæ non sufficeret alendæ hominum animaliumque multitudini; præterquam quod quatumuis remissus calor, si semper duret, nec vllâ vicissitudine temperetur, sensim terræ succum exedat, humoremque subducat, aërem verò malignitate corrumpat, vnde id quidem foret consequens, generationem paulatim diminuedam, fruges annonamque putrefaciendam, aërem respirationi necessarium inficiendum intemperie, totumque hoc modo hominum, animaliumque genus, breui tempore conficiendum.

*Per motu
Solis, om-
nis anni,
tempesta-
tum, die-
rumq; ex-
noctiâ va-
rietat tagi*

25. Aduertite nunc quantâ industriâ rotas illas, orbisque cœlestes mutuò inter sese nexu, horologij instar composuerit, vnumque alteri innexuerit sagax Deus. Supremam quidem quasi primam rotam, Firmamentum statuit magnus ille artifex, à quo ceu à primo mobili, aut si id primum non est, saltem vt à secundo, oculisque nostris magis conspicuo astra omnia, Planeta-

rumque

*necessaria
orbi indu-
cium,*

rumque orbes raperentur, diurno motu ab ortu occasum versus: & hæc est nocturnum dierumque origo. At vnde tanta inter hos diuersitas? dicam: interim ita raptus Sol, obliquum ipse carpit tramitem, orbemque suum percurrit Septentrionem inter & ortum medius, cum in vere Arietem ingreditur; cursumque hunc absolut vno anno, quem quidem Luna 29. diebus, hoc est plus quam duodecies vno anno conficit, suas interim gyrationes circa Solem voluente Venere, & suas Marte, calores & intemperiem Solis sine dubio, frigore suo & influxibus nobis non adeo cognitis, vt attemperent. Atque eccum dierum variationem, æstatis hyemisque vicissitudines, & omnium rerum sublunarium semina & exortus.

*Itæ frigus,
calor, ven-
ti, pluuia
æsteraque
animaliū
vita & ge-
nerationi
conducen-
tia.*

Sol namque per diem radios caloremque explicat, qui rursus per noctem temperatur. Calor hic vapores passim excitat, cosque è terrâ marique latè educit; qui per noctem condensati in nubes coguntur; & dum condensantur cogunturque, aër magnâ vi exprimitur, qui sic expressus ventum facit; venti verò in proximas impacti nubes, eas aut pluuiis, aut grandine niuibusque grauidas toto aëre circumferunt, aut Solis ardori temperamentum allaturas, aut pluuias rigandæ terræ, niuesque fouendo solò, quasi hauftra circumlaturas: & hinc terræ debita fecunditas. Semina interim fruticumque radiculae & stirpes, calore solis excitantur, humoremque attrahunt, quem per venulas fibrasque in varia forment folia & fructus; spiritus subtiliorûe sanguis animalium alitur, & generationi aptatur, vires dantur quibus actiones quæque suas expediant, adurendas procul dubio calore perpetuo, & frigore etiam perpetuo nimium constringendas. Hinc omnis ea, quam non satis admiramur, rerum varietas, exortus, discursationes, sustentatio, & occasus: & omnia suis aptata locis & temporibus; quæ quidem non à floribus tantum terræque fructibus, sed & à muscis ipsis, vespis & culicibus rite & exactè obseruantur.

26.

S. V.

Deum vero esse & non alium, qui celestibus corporibus ut instrumentis utitur ad sublunaria dirigenda, magis expenditur & à Scripturâ probatur.

27. **I**am verò quis id credat, aut aliam præter diuinam, omnemque omnium rerum naturas circumstantiasque, quæ numero infinitæ sunt, complectentem Mentem, hæc tam varia tamque necessaria terræ administrandæ instrumenta, rite potuisse disponere, ad singula prout in lucem veniunt producenda? aut Deum terrestria non disponere, quis dicat, qui cælestia terrestribus tantâ industriâ adaptavit? An ergo horologij artifex, rotarum & quadrantium rectam dimensionem designationemque non curat, & rotis tantum inuigilat, cum has non nisi illis exhibendis construxerit? Agite porro, inquit, non sine stomacho, quasi causam suam acturus Deus, Iobo teste: vos qui sublunarium curam impiè mihi denegatis, auctorem producite, & si potestis edicite tandem. *Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitruui, ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes? Quis est pluuie Pater, vel quis genuit stillas roris? De cuius utero egressa est glacies, & gelu de celo quis genuit? & quasi si artem quâ hæc omnia conficit, quamque iam generatim exposuimus, quæ tota in stellarum dispositione consistit, mortalibus vellet declarare. Numquid, inquit, coniungere valebis micantes Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? Num quid producis luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terre consurgere facis? Quòd si neque tu, neque alius quisquam instrumentorum aut compositionem, aut ordinem, aut motum in manu suâ habeat præter me, quâ fronte eorum quæ non nisi hisce instrumentis conficiuntur, auctorem alium ponis, aut eorum mihi detrahis productionem?*

28. *Quis itaque dat vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitruui? Quis non obstupescat? pendent in aère nubes multâ pluuiâ grauidæ, quam tamen nimio frigore constipatæ eniti non*

H 3

possunt:

Deum autem esse qui
his instru-
mentis uti-
tur ad mi-
nima qua-
que sublu-
naria gige-
nanda pro-
batur ex
Iobo.

Iob 38.

possunt : excitatur itaque superiori in aëre vehementissimus ignis, fulgur inquam, & tandem fulmen, quod summo impetu & celeritate nubem condensatam perrumpit, non sine ingenti strepitu & fragore dissilientium vndique nubium (& hic fragor ronnitru est) nubes autem sic concussa, in aquas illico dissoluntur, quæ lapsæ per aërem in liquidissimos coguntur globulos, qui quidem pluuiam constituunt : sin autem globuli illi sic decedentes, in frigidiorum aliquam auram delabuntur, in niuem efformantur, aut certè in grandinem. Dic amabo, quem tu dicis modò pluuiæ patrem ? eum certè dicere necesse est, *qui educit nubes ab extremo terre, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de thesauris suis.* Interim pluuiâ hâc fœcundatur humus; radices vero stirpesque humorem sugunt & attrahunt, vt matris papillas infantulus. Quis verò eas id edocuit? Et ne de maioribus hæc tantum à Deo dici putes; *Quis, inquit, genuit stillas roris ?* stillas inquam guttasque singulas quis genuit, non ingentis modo pluuiæ, sed vel roris matutini ? quis rorem ipsum ita coxit & attemperauit, vt flosculis delicatissimis alimentum, imò & limacibus apibusque escam præbeat sanè tenerimam, mox conuertendam in dulce mel ?

Psal. 134.

Itè ex testimonio Christi.

Et hæc quidem Deum non curare, instrumentisque suis tantum attendere, cætera casum ferre, est adhuc, qui euincere præfractus volet ? Profectò vel vnus Christi conuincitur testimonio. *Respicite inquit volatilia celi, quoniam non serunt neque metunt neque congregant in horrea.* Pater vester cælestis pascit illa. an casu pascuntur, quos cælestis pascit Pater ? Rursus *considerate lilia agri, quomodo crescunt; non laborant neque nent.* vnde ergo eis hæc prætexta tam nobilis, toga tam candida & decora ? an casu facta, casu inuenta, casu scapo viridi superexpansa ? Deus sic ea vestit, inquit Christus. Et verò aliud credere quis possit, Diuinâ nempe destinatione hæc omnia non euenire, quæ tanto ordine video digesta ? frutices suam habent altitudinem, suam flores, flores singuli sua foliâ designatæ latitudinis, coloris, odoris, imò & numero fere semper paria : & ad hæc omnia, culicem etiam & muscam ne excipias, video cælum concurrere vniuersum.

29.

Matth. 6.

Illud verò admirandum, quod

Quid enim ? an vilissimus ille quantumuis flosculus, aut limax ille abiectissimus, produci potuit sine humore & calore, corpori-

30.

corporibus illis gignendis attemperato? minimè verò. At calor vndenam principium sumit nisi à Sole, & à nube humor? Rursus, quæ nubium origo nisi Sol, qui radiis suis quasi antliâ vapores e mari eduxit, & à salugine depuravit? Denique calor Solis atque adeo Sol ipse, à quo demum prodiit, nisi ab infinitâ illâ Artificis omnia dirigentis Mente?

31. Quis hæc duo non obstupescat, & quis non in tanti Numinis admirationem rapiatur? Primò, tam multa, tam ingentia, tam stupenda instrumenta fuisse prævia, & omnia adhiberi ad flosculi vnius, vnius folij, vespæ vnius, ranæ limacisque efformationem: iisque efformandis debitoque ordine collocandis instrumentis, incumbere tantum Deum? Deinde, non minori arte paucioribusque instrumentis cælestibus opus esse, ad procreandam muscam minimam, quàm ad gignendos maximos elephantes; neque minorem illis, quam his producendis à Deo industriam adhiberi. Quis hîc non admiretur, quis non stupore defixus hæreat? Certè minùs id mirabitur, cui iam perspectum est, totidem rotulas ab artifice adhiberi, vt in horologio designentur minuta singula, quam vt horæ integræ, diesque tota,

*isdem instrumentis
vritur
Deus vt
minima
quæque
producat,
quibus
maxima
protulit.*

§. VI.

Adeo non esse Deo indignum, vt contra gloriosissimum sit, minima quæque producere, eorumque curam gerere.

31. **A**T verò inquires, vt illud demus, magnâ se industriâ Deum impendere vt sublunaria omnia producantur; illud tamen non est credibile, conseruationi singulorum mentem aduertere; indignum id certè videtur Majestate tantâ, vilissimis hisce re culis & quasi nugis impediri. Verùm Ambrosio quæso responde Diuinitatis curator præpostere. *Quis operator negligat operis sui curam? quis deserat & destituat quod ipse condendum putauit? si iniuria est (nempe Deo) rezere, nonne est maior iniuria fecisse; cum aliquid non fecisse nulla sit iniustitia, non curare quod feceris summa inclementia? Ne in pecudes id quidem cadit, vt rectè ex Simplicio paulo ante dicebamus. Rursus alio in loco Ambrosius. Est aliquid hæc assertione stultius, vt fecisse dicatur murum.*

*Neque hæc
minimarum
rerum cura
indigna
Deo est, cū
omnium sit
creator.*

Amb. l. 1.
Offic. c. 13

Amb. in
tom. 11. 1.

¶ curam eius non agere? *¶* Ut quid fecit, si non ad illum pertinet quod fecit? Præterquam quod illud liquido perspicio, iisdem planè cælorum orbibus & instrumentis opus esse ut conseruentur, quibus primitus fuere producta. quod sanè dicta consideranti manifestum est.

ad Cor.
par. 4.

Verùm si rei indignitatem arguas, nimiamque fore Dei se ad gramina, arenulas, vermiculosque demittentis abiectiorem contendis, certè illud primò cum D. Ambrosio Simplicioque vrgeo. *Nam si tales erant, cur omnino condebantur?* Si inglorium ea conseruare, ecquæ fuit gloria in lucem protrudere, infamiam, si ab auctore agnoscantur, futuram materiam? Si gubernare ea, si alere, pudenda Deo res sit, ecurr hæc genita est Patri tanto postmodum pudenda soboles? Certè ab ipso operis exordio grauius errasse dicendus est, quem operis facti pœnitet; pœnitet autem eum operis, cuius meminisse pudor sit & infamia. Igitur si conseruare res huiusmodi Deo indignum sit, certè non conseruabit: nihil enim se indignum committet Deus. pudebit ergo Deum opus suum agnoscere. Quòd si id ita est, iam certè in ipsâ rerum formatione errasse dicendus est, quod quia in Deum cadere nequaquam potest, aut conseruare & dirigere censendus est omnia etiam minutissima, aut certè non creasse; hoc verò prorsus est impium.

32.

Et vero nihil exiguum est etiam in rebus minimis, sed in omnibus summum est artificium.

Deinde illud vrgeo. An tibi quidquam exiguum, quidquam humile in Dei operibus, quantumuis exiguis & humilibus videtur, mortalis homuncio, & tamen superbe? aut minorem in flosculi, aut culicis efformatione artem, quam in Solis ipsius cælorumque ingenti fabricâ, impensam credis? Augustinum audi. *Deus ita artifex est magnus in magnis, ut minor non sit in paruis. que parua, non suâ granditate, que nulla est, sed artificis sapientiâ metienda sunt.* Quibus verbis si addere quidquam possum, illud dicere non verebor, maiorem me longè artis eximiæ præstantiam & effecta in muscâ & culice, quam in Solis lucidissimo corpore comperire. plura certè in culice nobis conspicua sunt artis argumenta. Nam ubi duos tresue in Sole motus, generalestque effectus & vibrationes agnoscimus, millenos sanè in culice, plurimumque inter se differentes & varios, oculis ipsis intuemur. *Attendat Charitas vestra* inquit alio loco Augustinus, Deumque vel in pulice agnoscite. *Quis disposuit membra pulicis*

33.

Aug. l. 11.
de Ciuit.
c. 22.Aug. in
Psal. 148.*¶*

Et culicis, ut habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Vnam bestiolam breuem, minutissimam considera quam volueris: si consideres ordinem membrorum ipsius, et animationem vitæ quâ mouetur, ut pro se fugiat mortem, amet vitam, appetit voluptates, deuitat molestias, exerit sensus diuersos, viget in motu congruo sibi! Quis dedit aculeum culici quo sanguinem sugat? quam tenuis fistula est quâ sorbet? adde, quod per microscopium culicem contemplantibus patet, forcipes habere in proboscide, quibus carnem eleuent succumque exprimant, sic facilius attrahendum. Quis disposuit ista inquit Augustinus? quis fecit ista! expauescis in minimis? Lauda Magnum: qui fecit in celo Angelum, ipse fecit in terrâ vermiculam. ita ille.

34.

Et sanè mirabilior mihi longè est, apicularum in suo melle conficiendo labor & industria, quàm Lunæ Solisque labores indefessi. Quid magis stupendum, quod tamen pauci attendunt, quàm faui in suas cellulas tam artificiosa distinctio? sexangulares omnes sunt æquiangulæ & æquilateræ, figuramque omnium isoperimetrarum, quæque sibi sic congruant vt superficiem faui exactè compleant, omnium maximam capacissimamque constituunt, vtpote etiam aptissimam, quam in medio cellulæ confidentes, vndique ore attingant. Nam licet octogonum maius sit hexagono, & omnium isoperimetrorum maximum sit circulus, tamen nec octogona neque circuli ita sibi congruunt, vt faui planitiem, iuxta se positi, perfectè compleant. Tres enim circuli se tangentes externè, triangulum curuilineum in fauo vacuum deperditumque reliquissent, quod neque alia apis potuisset occupare, nec ab eâ quæ circulo insedisset apiculâ, ore contingi & repleti melle. Quis autem Geometriam illam animalculo indidit, quam ne homines quidem nisi longis demonstrationibus assequantur? Iam verò, araneorum telas qui considerat, quantum isthic reperitur in tenuissimis filis deducendis, rûngendis, interfecandis artificium? Quid verò bombyces? vt sese filamentis suis inuoluit turpis vermiculus, daturus tamen humanæ superbix non vilem materiam! vt postmodùm in alitè conuersus, totam quam sibi ex infinitis tenuissimi oculorumque aciem ferè fugientis fili complexibus, ædificarat capsulam, ita perforat & penetrat, vt tamen ne vnus quidem fili texturam frangendo interrumpat? Quid his immoror? Volucrum tan-

*Quin imò
in minimis
admirabi-
liona sepe
sunt quam
in maxi-
mis.*

tum nidos aspice, alios quidem è limo solidè subactò circa parietes pendulos; alios è crinibus quos ne homines quidem eo tempore reperirent contextos, figurâ quasi ad tornum exactâ; alios plumis mollissimè inter se connexis stratos: rursus appetitus animalculorum varios affectionesque considera, vt irascantur modò, (nam & muscis sua bilis inest) modò gemant & doleant, modò exultent & subfiliant; fugiant modò & auersentur, redeant rursus & complectantur ea quæ naturæ sunt accommoda, aut incommoda. Hæc inquam & longè plura attentius perscrutare, & subductis rationum calculis ediffere, an non hæc admiranda magis, quàm ea quæ cælorum orbibus continentur?

Quamquã
nihil mag-
num dici
possit, si Dei
maiestatè
spiciat.

Sed ne comparationibus adnascatur inuidia, illud dicamus cum D. Augustino *Deus ita artifex est magnus in magnis, vt minor non sit in paruis.* Quapropter illud statuamus, parem eum omnibus adhibere industriam, parem curam: neque inglorium magis esse, nec minus tantâ Majestate dignum, minimo flori, apiculæque, quàm maximo cælorum orbi inuigilare. At vero vt id dicam tertio, cum de Dei magnitudine & Majestate sermo sit, an vel ipsum cælorum Solisque regimen, occupationem iudicis dignam Deo, Majestatem eius solam si consideras, & ad tanti Numinis bonitatem & misericordiam non attendis? aut quidquam in Cælorum accuratâ dispositione reperis dignum Deo, quod non in volucris minimæ constructione reperitur? Certè, quod & Sapiens testatur, *Tanquam gutta roris antelucani quæ descendit in terram, sic est ante te orbis terrarum.* En totum vniuersi orbem; cum minimâ guttulâ comparatum, & verò etiam æquiparatum; & rectè: neque enim aut rei magnitudo quidquam laudis adiecit, neque exilitas Prouidentia Diuinæ quicquam adimit: auget eam potius, quò magis humanis oculis ars subtrahitur.

35.

Sap. II.

Denique
minima
necessaria
fuerit, ad
maiorum
corporum
sustentatio-
nem, &
ornatum
vniuersi.

Quarto denique non satis vniuersæ naturæ prouidisset Deus, nisi minima etiam vilissimaque curarentur; cum ea ipsa, naturæ sustentandæ aut ornandæ fuerint necessaria. Alia enim in alimentum cæteris, alia in medecinam cedere debebant; alia necessitatis, ornatus causâ alia, in hoc orbis theatrum prodire erat necesse: Omnia denique, vt, quod omnium rerum finis est vltimus, artificem Deum suâ varietate, magnitudine, exilitate, artificio tamen in omnibus admirando, proderent ac declararent:

36.

rent: quod pluribus ostendere superfedeo. Hoc certum est, omnia mutis vocibus, non cælos modo sed & minima gramina, & animalia quantumuis exilia *enarrare gloriam Dei.*

§. VII.

Hinc concluditur in omnibus etiam minimis naturæ euentibus, admirandam esse & adorandam Providentiam Dei.

37. Illud igitur, hæc considerantes, magnâ animi subiectione admirabundi dicamus, magnum enimvero & peritissimum esse artificem, qui se in omnibus præstet admirabilem; eumque summâ accuratione inuigilare omnibus, qui ad minima etiam, quæque nullius videbantur pretij accuranda, tam ingentibus tamque accuratis utitur instrumentis: adeo ut ne volucris quidem minima, diuinam illam Providentiam sollicitudinemque, quantumuis celer, possit effugere. An cuiquam potius credetur quam ipsimet, cui tamen nihil ita curæ est quam suamet gloria, bonaque de sua Diuinitate existimatio? quod si itaque indignum Deo est parua curare, ut quid igitur de eâ curâ gloriatur? Gloriatur enimvero apud Matthæum. *Nonne duo passeret asse uenunt, & unus ex illis non cadit super terram sine Patre uostro? & si volucres adhuc eâ curâ dignos iudicas, en minora. Vestri autem capilli capitis, omnes numerati sunt.* Quis id, quantumcumque rationibus euietum iam sit, sine hæsitacione ullâ aut errandi formidine credidisset, nisi ipsamet hoc Diuina Maiestas palam fateretur? Hic pedem figo, hic fixus sto. Sine ullâ igitur trepidacione dico, & adhuc parum dico pro ueritate rei, Dei-que magnitudine,

Concluditur ergo Deum omnium euentuum, etiam minimorum in toto uersuo esse auctorem.

Matt. 10.

38. Nihil prorsus accidere in hoc orbe, quod non Diuinâ Providentiâ, ut accideret, fuerit decretum; in eumque finem cuncta ab eo instrumenta summâ industriâ fuisse disposita, ut omnia prout eueniunt euenirent; ea tantum si excipias, quæ a libero pendent hominum arbitrio. Neque hoc tantum generatim, terra ut terra esset, & non aqua, aqua uerò aqua, cæteraque id quod sunt; neque uero etiam hyemes, æstatesque ut essent aliquando, utri & frigora & calores; sed hyemes modò tam frigidæ

Et quidem destinato consilio & sigillatim ab eo procurari.

gidæ quòd sint hoc anno, æstates quòd tam sicca modò, modò tam humidæ, pluuia modò tam densa, exactè tot guttarum millionibus factæ & neque pluribus neque aded paucioribus (idem de cæteris esto iudicium) id totum in arcano Dei sanctuario, summo consilio fuisse conclusum, idque vt hanc hoc anno fecunditatem terræ daret & non aliam: tum verò huic pluuia excludendæ, cælestia attemperasse instrumenta. Præterea, ne vnicum quidem flosculum, aut gramen in totâ esse terræ superficie, quod non eius crescat arbitrio, decretoque clarè expresso, vt quodlibet suo quo crescit loco enasceretur, altitudine, crassitie, colore, & pulchritudine exactè statutâ & circumscriptâ. Ne vnica prorsus arenula toti adiacet oceano, nec minimus quidem in orbe est puluisculus, qui non designatum à Deo locum obtineat: nec vllò auferuntur vento quantumuis magno, vt præscriptum ab eo excedant terminum, qui non mari tantum dedit terminos, & ventis pondus, sed & arenulæ minimæ & pondus indidit & terminos; eosque mutandi, facultatem concessit ventis, excedendi autem vltra metas à se positas, minimè. Nullum ex arbore decidit toto orbe folium, nulla volucris alis profcindit aërem, quam non diuina dirigat Prouidentia: in arboribus quidem aut vento immisso, aut humore subtracto, in volucris verò excitando & mouendo phantasiam. Denique nihil quod creatum est interit, nullum animal emoritur, nulla tempestas, nulla intemperies aëris exoritur, nulla corruptio, nulli morbi, nullæ pestes, nulla mortalitas terram hanc corripit, nulla ne formica quidem occumbit, quin destinato præfigantur singula Dei consilio & decreto; præter ea, vt ante dixi, quæ à libero hominum arbitrio inducuntur, & quidem eâ arte instrumenta sua, ad hæc consequenda disponit, vt planè tali tempore & non alio, eâ celeritate aut tarditate, eâ vehementiâ aut debilitate, tanto temporis tractu & non longiore aut magis contracto euenirent, prorsus sicut modò contingunt vniuersa. Neque hoc magis mirum est, quàm si dicam duodecim modò ictus campana in horologio à malleo quòd sustineat, modò sex modò tres, modò vnum, modò nullum, totum hoc ex artificis, rotas ponderaque ritè disponentis arbitrio, dependere & euenire.

*Hinc mens
in admira-
tionè crea-*

Quid modò restat, nisi vt illud itenditem inquam *Magnus Dominus, & in operibus manuum tuarum exultabo: & quamcumque*

posthac

39.
Psal 91.

- posthac naturæ vicissitudinem dabitur sustinere, illud vt cum ^{toris sui} ^{assurgit.}
 Dan. 3. tribus Pueris masculè ingeminem. *Benedicite omnia opera Domini*
Domino, laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite gla-
 Psal. 32. *cies & niues Domino, benedicite noctes & dies Domino.* quid enim?
 non homo aliquis, imò nec Angelus quidem, verùm *ipse dixit*
& facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Cerrè non patiar
 solummodò, sed & gaudebo prorsus ex animo, creata omnia
 Deo benedicere, hoc est ni fallor, eius gloriam proclamare: si-
 quidem exacta horologii dimensio, & accurata horarum desig-
 natio, laus est tota artificis, quam campana, licet artis nescia, suo
 clangore proclamat. Cum itaque tonitruis totum orbem con-
 cuti inaudiero, ah dicam! quam accuratum est hoc horologium,
 cui tam prælara præludia inserta sunt affabre, audientiam in-
 ter mortales concitatura, attentionemque factura, vt vocem Dei
 audiant, eiusque Majestatem vt agnoscant!
40. O magne cælorum qui & Terrarum Arbiter, æterna Mens, ^{Eum ad-}
 Numen indefatigabile! quas tibi curæque tuæ pares gratias age- ^{mirerur.}
 re possumus, mortales homines, & si nos spectes, indigni planè
 quos conspicias? quibus verbis sat magnis extollemus eam,
 quam vel oculis ipsis intuemur Prouidentiam, neque tamen
 Mar. 9. mente satis adhuc perspiciamus? *Adiuua incredulitatem nostram;*
 cæcitati opem fer, in omnibus Prouide, in hoc quoque Benefi-
 ce & Misericors Deus.
41. Hanc quæso Auditores veritatem quantum potestis animo ^{Siquè se cū}
 imbibite, & insigite omni mentis, fidei, quin & rationis viribus. ^{magnâ fi-}
 Hanc enim de Deo opinionem si ingesserò, quid non peregero? ^{ducia, totâ}
 hoc igitur agite vos, hoc modò sit vestrum studium, altè de Dei. ^{committat.}
 Prouidentia opinari: reliquos autem dubiorum nzuos menti-
 bus vestris eximere, id tum meæ curæ relinquite, facilè nulloq;
 negotio omnia peregero. Istud autem cum mentè bene fixum
 habebitis, illud tunc sanè & cum Christo appositè ingeram, si
 Matt. 10. minutissima quæque tanto opere procurat Magnus Deus, *Nonne*
vos magis plaris estis illi? & si fœnum agri. . . Deus sic vestit,
 Luc. 17. *quanto magis vos modice fidei:* intelligo argumentationem tuam
 sagax Deus, vim percipio, sed curam obstupefco. *Domine ad-*
auge nobis fidem: certè quod vnum iam possum, Prouidentiam
 eam quam admirabundus suspicio, nec satis intelligo, supplex
 credo & venerabundus adoro.